

סוגיה ו: אשה וקטן בקריאת התורה

*

רקע

הגמ' אומרת שאשה וקטן יכולים מעיקר הדין לקרוא בתורה. האם ניתן להוכיח מכאן שהם חייבים בקריאת התורה? על שאלה זו ניתן לענות מתוך עיון בדברי הראשונים.

מקורות

- א. כג. "ת"ר הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן... מפני כבוד צבור"
- ב. רי"ף יג. באלפס, "ת"ר הכל עולין למנין שבעה... מפני כבוד הצבור"
- ר"ן יג. ד"ה הכל; טו. באלפס ד"ה מתני' המפטיר, "קטן קורא בתורה..."
- תוס' ראש השנה לג. סוד"ה הא, "ור"י ב"ר יהודה מביא ראיה דנשים מברכות... בסוף שבעה"
- פירוש המשנה לרמב"ם פ"ד מ"ו ד"ה קטן קורא בתורה.
- מאירי ד"ה הכל עולין
- רמב"ם הל' תפילה פי"ב הי"ז; הגהות מיימוניות אות ס-ע
- ג. מסכת סופרים פי"ח ה"ג, "אם יודע הוא לתרגמו... לאחר קריאת התורה"
- מגן אברהם סי' רפב סק"ו, "משמע מכאן..."
- ד. שו"ע סי' רפב סע' ג ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק יא-יד]

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת מגילה פ"ד מ"ו
קטן קורא בתורה, אמר אחד מן הגאונים האחרונים שזה אחר השלישי.

מאירי ד"ה הכל עולין

הכל עולין למנין שבעה או לאיזה מנין של קריאת התורה ואפילו אשה ואפילו קטן אבל אמרו חז"ל אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. יש מי שאומר שמכל מקום צריך בכל קריאה קורא אחד גדול והואיל וקרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבינו ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא שלא היה מניין הקוראים מתקנת משה רבינו אלא גוף הקריאה לבד ויכול להשלים הקריאה על ידי אשה או קטן אבל אל תעשה כל הקריאה על ידי אשה וקטן, ויש מי שמפרש שלא נאמר הדברים אלא בזמן שהיו קוראין באמצעיים בלא ברכה ואשה יכולה לקרות באמצע אבל עכשיו שכלן מברכין אין אשה קוראה כלל וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה ומכל מקום קטן מברך והואיל ויש לו שייכות בתלמוד תורה ושאחרים מצווין ללמדו.

מסכת סופרים פרק יח ה"ג

אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שיוודע לתרגמו בטוב, ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות, שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, וכל שכן זכרים, וכן הן

חייבות בקריאת שמע ובתפילה ובברכת המזון ובמזוזה, ואם אינן יודעות בלשון הקודש, מלמדין אותן בכל לשון שיכולות לשמוע וללמוד. מיכן אמרו, המברך צריך שיגביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו. ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ולתינוקות כל סדר וסדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה.

מגן אברהם אורח חיים סימן רפב ס"ק ו

משמע מכאן [=מהדין שאשה יכולה לקרוא בתורה] דאשה חייבת לשמוע קריאת התורה ואע"פ שנתקנה משום ת"ת ונשים אינן חייבות בת"ת מ"מ מצוה לשמוע כמו מצות הקהל שהנשים והטף חייבים בה עס' קמ"ו, ומיהו י"ל דאף על פי שאינן חייבות עולות למנין וכ"כ התוספות סוף ר"ה אבל במ"ס פי"ט כתוב הנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים ומצוה לתרגם להם שיבינו עכ"ל וכאן נהגו הנשים לצאת חוצה.

הסבר הסוגיה

"הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור". [תוספתא פ"ג ה"ה, מובאת בגמ' כג.]

התוספתא אומרת שאשה וקטן יכולים לקרוא בתורה ולהצטרף למנין הקוראים. לא ברור מלשון התוספתא האם דינם זהה לדין אנשים, ושבעה נשים וקטנים יכולים לקרוא בתורה, או שרוב הקוראים חייבים להיות אנשים, ונשים וקטנים רשאים רק להצטרף אליהם. כמו כן, הביטוי "עולין למנין שבעה" אינו חד משמעי, האם פירושו שהם עולים למנין הקוראים, והם רשאים לעלות לכל אחת מהעליות, או ש"מנין שבעה" בא לאפוקי "מנין שלושה", ושלושה אנשים חייבים לקרוא לפנייהם? הראשונים נחלקו בשאלות אלו:

הרמב"ם [הל' תפילה פי"ב הי"ז] פוסק: "אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור, קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין עולה ממנין הקוראים". הרמב"ם שינה את לשון התוספתא מ"עולין למנין שבעה" ל"עולה ממנין הקוראים", ללמד שקטן עולה גם למנין שלושה. מפשטות סתימת הרמב"ם משמע שניתן להעלות לתורה שבעה קטנים, אבל דין זה אינו מפורש בדבריו. בפירוש המשניות [פ"ד מ"ו] הרמב"ם מביא שאחד מהגאונים האחרונים סובר שקטן אינו עולה למנין שלושה והוא עולה רק לאחר שלושה גברים ברי חיוב.

הר"ן [יג. באלפס ד"ה הכל, טו. באלפס סוד"ה מתני' המפטיר] מתייחס לשאלה הראשונה, והוא סובר שאשה וקטן יכולים להשלים למנין שבעה, אבל רוב הקוראים חייבים להיות גברים ברי חיוב. המאירי [ד"ה הכל עולין] מביא יש מפרשים, שקיום תקנת משה, שאחד קורא בתורה, הוא רק על ידי גדול בר חיוב, ושאר הקוראים יכולים להיות גם נשים וקטנים.

הראשונים מתקשים כיצד אשה שאינה חייבת בקריאת התורה יכולה לברך את ברכות התורה. ר"י ב"ר יהודה [בתוס' ראש השנה לג. ד"ה הא] רוצה להוכיח מדין זה, שאשה יכולה לברך על מצוה שהיא פטורה ממנה. המאירי סובר שאשה אינה יכולה לברך על מצוה שהיא פטורה ממנה, ולכן מפרש שאשה יכולה לקרוא בתורה רק בזמן שרק ראשון ואחרון

מברכים, והיא בין הקוראים האמצעיים שאינם מברכים [גם תוס' (שם) מעלה אפשרות זו]. רבינו תם סובר, שברכת התורה אינה ברכה על מצות לימוד תורה, ואיננה ברכת המצוות אלא היא ברכה על "חפצא של תורה" [=המצאות תורה בעולם], ונשים שייכות בברכה זו אף שאינן מחויבות במצות לימוד תורה.

הר"ן [יג. באלפס ד"ה הכל] סובר שבזמן שרק הראשון והאחרון ברכו, נשים לא יכלו לעלות לעליות הללו, כיוון שאינן יכולות להוציא אחרים ידי חובת ברכה, אבל כיום, שכל אחד מברך לעצמו, נשים וקטנים יכולים לעלות לכל עליה. לדעת הר"ן נשים פטורות מקריאת התורה ומברכתה, ולכן אינן יכולות להוציא אחרים ידי חובתם, ואף על פי כן הן יכולות לברך, או מפני שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמן, או מפני שבברכה זו אינה ברכת המצוות אלא ברכת שבח.

כדי להבין את שיטות הראשונים יש להתייחס לשאלה מהותית לגבי ההיתר של אשה וקטן בקריאת התורה. כיצד הם יכולים לקרוא ולהוציא אחרים ידי חובתם הרי אינם חייבים בקריאת התורה, וכלל ידוע, ש"כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתו" [ראש השנה כט.].

המגן אברהם [סי' רפב סק"ו] מתייחס לשאלה זו, והוא רוצה להוכיח מכאן שנשים וקטנים חייבים בקריאת התורה. קריאת התורה אינה רק קיום של מצות לימוד תורה, שנשים פטורות ממנה, אלא מהוה שחזור מעמד הר סיני, כמצות הקהל. כשם שבמצות הקהל חייבים גברים, נשים וטף, גם במצות קריאת התורה חייבים גם נשים וקטנים. המגן אברהם מעלה גם אפשרות שנשים אינן חייבות בקריאת התורה, ואף על פי כן הן עולות למנין הקוראים בתורה. במצות קריאת התורה אין דין הוצאת אחרים ידי חובתם, אלא רק לקרוא בתורה, וכל השומע קריאת התורה יוצא ידי חובתו בין אם שומעה מבר חיוב ובין אם שומעה מאדם שאינו בר חיוב.

על פי הסבר זה אנו יכולים לבאר את השיטות שנשים אינן יכולות לעלות לכל שבעת הקוראים, וחייבים שחלק מהקוראים יהיו אנשים ברי חיוב. בקריאת התורה שני דינים:
א. חיוב אישי לקרוא בתורה וללמוד אותה.
ב. חיוב כללי להיות שותף בשחזור מעמד הר סיני.

יוצאים ידי חובת הדין הראשון רק אם שומעים את הקריאה מפי בר חיוב, ויוצאים ידי החיוב השני אפילו אם שומעים את הקריאה מפי אדם שאינו בר חיוב. המאירי סובר שתקנת משה נובעת מהדין הראשון, ותקנת עזרא מהדין השני, ולכן חייבים לשמוע קורא אחד בר חיוב. הגאונים סוברים ששלושה קוראים נובעים מהדין הראשון, ושאר הקוראים מהדין השני. הר"ן סובר שרוב הקוראים מהדין הראשון ומיעוט הקוראים מהדין השני.

סיכום

התוספתא אומרת שאשה וקטן עולים למנין שבעה קוראים. נחלקו הראשונים בפירוש הדין:

הרמב"ם סובר שאשה וקטן יכולים לעלות גם למנין שבעה וגם למנין שלושה, ומשמע מדבריו שאף שבעה נשים וקטנים עולים.

יש גאונים הסוברים שאשה וקטן עולים למנין שבעה ואינם עולים למנין שלושה. המאירי סובר שהראשון חייב להיות ברי חיוב, ונשים וקטנים עולים לשאר העליות. הר"ן סובר שרוב העולים חייבים להיות ברי חיוב, ורק מיעוטם נשים וקטנים. המגן אברהם מתלבט האם נשים וקטנים עולים כיוון שהם ברי חיוב, או שהם עולים למרות שאינם ברי חיוב.

הלכה

השו"ע [סי' רפב סע' ג] פוסק שאשה וקטן היודע למי מברכים עולים למנין שבעה, אבל אין לנשים לקרוא מפני כבוד הציבור. הרמ"א פוסק כר"ן שרוב הקוראים חייבים להיות ברי חיוב. המשנה ברורה [סקי"א] פוסק שקטן עולה למנין שבעה אבל אינו עולה למנין שלושה, ארבעה, חמישה וששה של המועדים. הוא [סקי"ב] פוסק שהמנהג שקטן עולה למפטיר בלבד.